

INSCRIPCIÓ HEBRAICA I CURIOSITAT ARQUEOLÒGIC-BÍBLICA DE PALMA DE MALLORCA, PEL R. P. JOSEP M. DE OLEZA, S. J.

El tresor de la catedral mallorquina posseeix dos ceptres, o bordons de primetxer, que ostenten en llurs poms una o diverses inscripcions en caràcters hebraics. Més d'una vegada hom ha provat de desxifrar-les i explicar-les, sense arribar, però, a una conclusió satisfactòria. Invitat pel molt il·lustre senyor don Bartomeu Pascual (1), Lectoral d'aquell Capítol, i actualment Rector del Seminari Conciliar d'aquella illa, vaig visitar i examinar els esmentats ceptres, i avui crec que ja puc donar a llum el resultat de les meves investigacions.

I. — DESCRIPCIÓ DELS CEPTRES

Les adjuntes fotografies m'estalviaran llargues explicacions. Cada ceptre consta de dues parts : pom i asta.

EL PAL té 1'70 metres de llarg, tot ell d'argent, amb ornaments de relleu. El buit de l'interior té ànima massissa de fusta. El cilindre metàl·lic del pal consta de sis canonsi guals d'argent, repujats amb flors alternades, d'estil ogival. Generalment en la part inferior d'algun cilindre (d'algun en la part superior) hom llegeix, més o menys tèrbola, la inscripció $\begin{matrix} \text{MAI} \\ \text{ORIC} \end{matrix}$ que es troba així mateix en altres joies d'aquella catedral. Aquesta inscripció (Majoric[a]) s'anomenava «pes del rei», i significa que les dites peces es treballaren o fabricaren a Mallorca.

EL POM. — La qualitat i separabilitat de les peces, i la manera com estan unides, s'entendrà millor amb les figures 1 i 2.

(1) Ell és qui més tard m'ha proporcionat la major part de les dades històriques i exegetiques que es trobaran a la fi d'aquest treball.

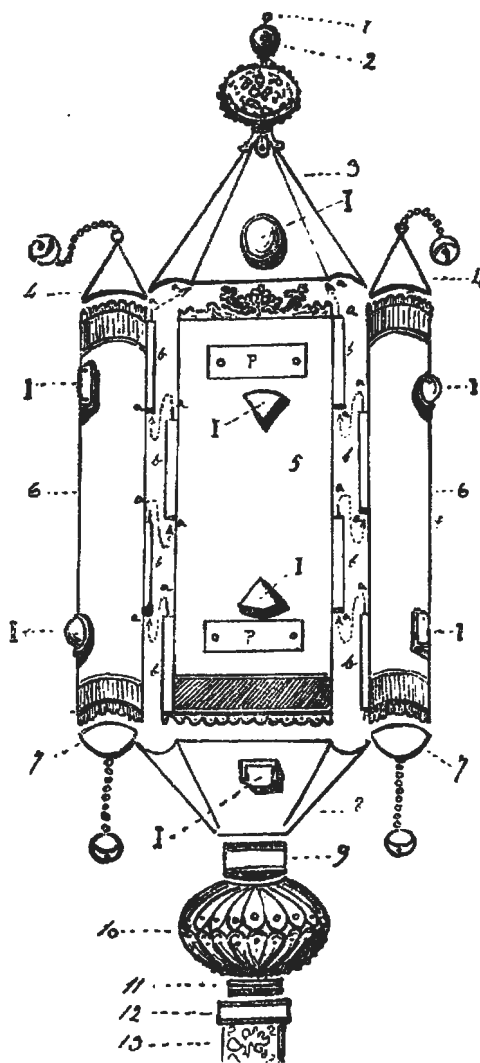

Fig. 1. — Peces desmuntables de cada pom.

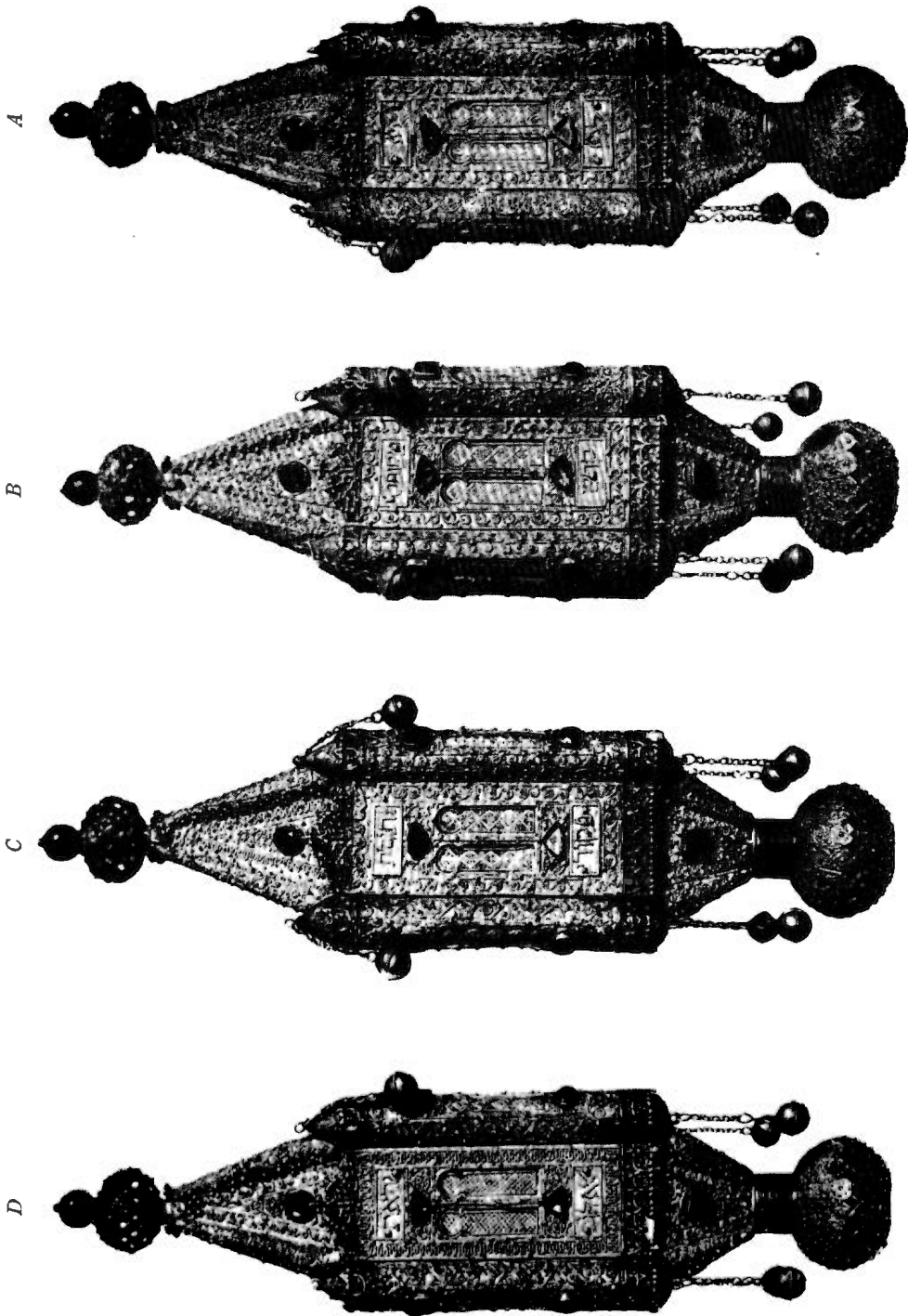
La senyal *I* serveix per a indicar certes incrustacions desmuntables que adornen algunes peces.

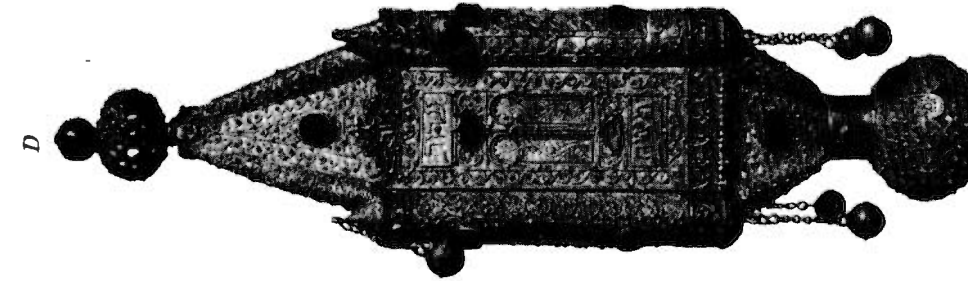
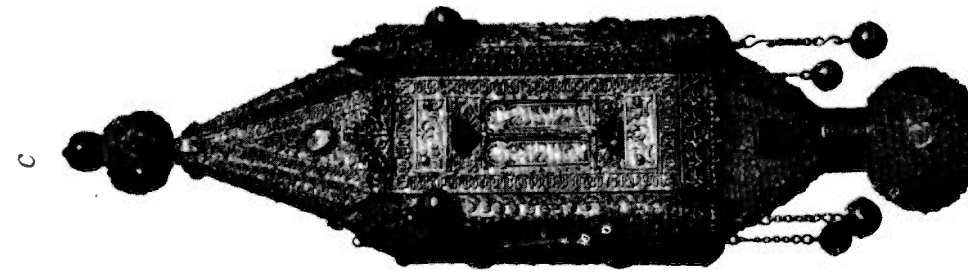
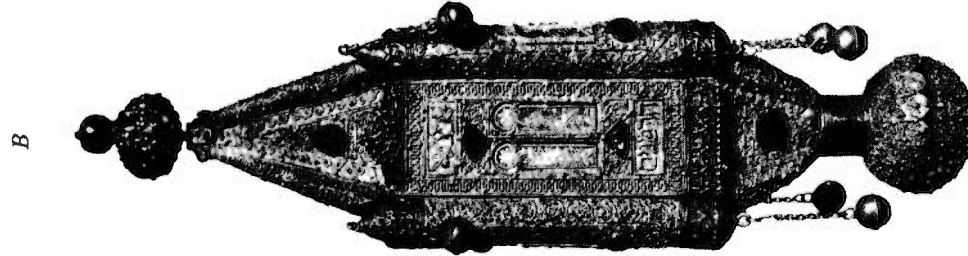
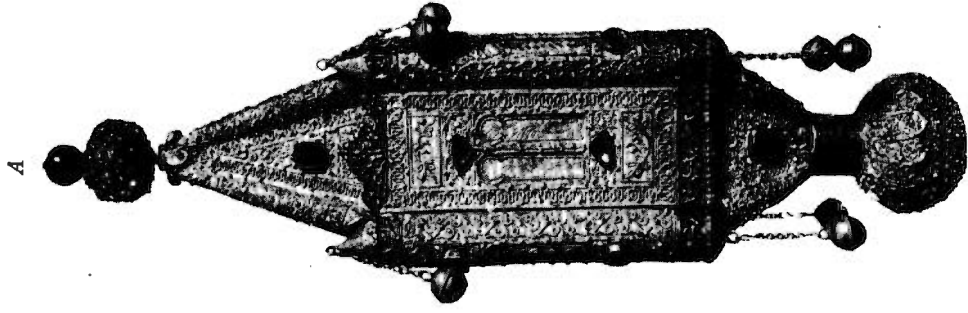
Cal assenyalar alguns detalls més perquè s'entengui millor el travament del conjunt.

La *petita esfera de coral*, n.º 1, està agafada amb la d'argent, n.º 2, mitjançant una barreta de metall (acer?) que les travessa totes dues, i està soldada al cargol d'argent que uneix l'esfera n.º 2 amb la resta de l'artefacte. El cargol *a* forma una sola peça amb l'esfera n.º 2.

1. Petita esfera de coral.
2. Esfera superior d'argent, daurada, amb filigrana bizantina. 6½ cm. de circumferència.
3. Peça d'argent, buida. (Piràmide troncada, recta, que té per base un quadrat.) Sense argent a les bases.
4. Cons amb sengles cadenets i sengles cascavells que pengen dels vèrtexs.
5. Placa d'argent amb dues llaunetes sobreposades (P, P), que porten INSCRIPCIONS HEBRAIQUES. Cresteries superior i inferior, daurades.
6. Cilindre o columna ornamental, una a cada un dels quatre cares formats per les quatre plaques, n.º 5. En llurs extrems hi ha cresteries daurades.
7. Semiesferes amb un punt inferior, d'on pengen sengles cadenets amb sengles cascavells.
8. Tronc de piràmide recta invertida, de quatre cares i base quadrada; tota d'argent buit. Sense placa a les bases.
9. Anell amb INSCRIPCIÓ HEBRAICA. Daurat.
10. Esfera inferior d'argent afiligranat. 12 cm. de circumferència.
11. Anell amb relleus en forma de gram-pó. Daurat.
12. Anell sobreposat entre el primer cilindre del pal i la peça superior n.º 11 Daurat.
13. Asta. ●

FIGURA 2.^a
PRIMER POM

(Clixés de l'Arxiu del Seminari Conciliar de Mallorca)

La piràmide truncada, n.º 3, d'argent buit, consta de quatre cares inseparables. Totes tenen doblegades enfora les bases; i al cairell del replec hi ha dos foradets circulars, on s'enganxa el fil metàl·lic (a...a) que trava la peça n.º 3 a la frontissa que formen les columnes, n.º 6, amb les plaques, n.º 5.

Els *cons*, n.º 4, i les *semiesferes*, n.º 7, d'on pengen en llargues cadenes els cascavells d'argent, estan units a les columnes per mitjà de clauets d'argent, dissimulats entre les cresteries daurades de les columnes, n.º 6. Un parell de claus d'acer, afegits posteriorment, en substitució dels d'argent, desllueixen un xic el conjunt.

La piràmide inferior d'argent buit, n.º 8, consta, el mateix que la superior, de quatre cares unides i inseparables. També té a la seva base els mateixos replecs amb els forats d'enganxament per al fil metàl·lic (a...) que la referma. Cinc d'aquets forats en un ceptre, i sis a l'altre, estan tots malmesos; la qual cosa sembla indicar que les tals peces hagin estat desmuntades posteriorment.

Com hom pot entendre del damunt dit, i del gravat (fig. 2), les columnes, n.º 6, plaques, n.º 5, i peces prismàtiques, n.º 3 i 8, es munten a mode de frontissa per mitjà d'un fil de llautó a... a, el qual, arrencant de la piràmide, n.º 8, i passant pels canonets *b*, *b* interiors a les plaques i columnes, les enganxa a la peça superior; en el gravat apareixen per defora, però a l'original són al darrera, en els cairells de les plaques i columnes, i tan sols es poden veure per entre les esclatxes.

En l'actualitat els fils de llautó mitjançant els quals es junten les dites peces estan col·locats barroerament, són irregulars (els uns tenen els caps més llargs que els altres) i d'una llargària bastant més gran que l'exigida per les peces que sostenen, la qual cosa, juntament amb els caires trencats de la peça inferior, n.º 8, és nou indicatiu que les peces foren posteriorment desmuntades. Una tercera raó per a sospitar aquest desmuntament sembla donar-la el fet que totes les peces principals dels dos poms ajusten amb prou feines, i fins algunes estan col·locades amb certa violència, de tal manera, que per les esclatxes que formen hom pot fàcilment observar el *bessó interior*, que és de pasta, o de fusta recoberta de pasta, en el primer ceptre, i de fusta en el segon.

Les peces 8, 9, 10, 11, 12 i 13 estan unides per una barreta metàl·lica (plom?) que les travessa. En algunes, ço és en els anells inferiors, sens dubte per a major consistència, s'observa interiorment la mateixa pasta que es troba en el bessó del primer ceptre.

Més detalls sobre les plaques n.º 5. — Abans de tot, convindrà que precisem els termes *placa* i *làmina*. Per *placa* (fig. 2, 5) entenem alguna de les cares de les quals es compon el prisma major, que és el cos principal del nos-

tre artefacte, les quals contenen les inscripcions, dobles arcs, incrustacions triangulars, etc., i poden separar-se de les columnes dels caires, n.º 6, i de les piràmides superior, n.º 3, i inferior, n.º 8.

En canvi amb el nom de *làmina* designarem alguna de les peces rectangulars d'argent, de 22 per 10 mm., que, col·locades l'una a dalt i l'altra a baix, damunt de cada placa, contenen les inscripcions. Alguna d'elles està agafada a la placa per mitjà d'un o dos claus del mateix metall. Són de bon desmuntar, i tan balderes hi vénen, damunt de les plaques, que només de tocar-les ja sorollen; l'única ben ferma és la primera (fig. 2) del primer ceptre.

Les làmines *A* superior del primer ceptre i *B* inferior, i les dues *D* del segon (fig. 2), estan agafades amb un sol clau; totes les altres, amb dos. Quant a la forma dels claus, convé notar que les làmines *A*, *B* i *D*, tant superiors com inferiors del primer ceptre, així com les *C* i *D* del segon, estan agafades a les plaques amb claus de cabota tres vegades més gran que les altres d'ambdós ceptres, grandària desproporcionada a la delicadesa de les filigranes. Totes les altres làmines, en canvi, estan travades amb claus que no desdiuen gens de l'ornamentació general, car són semblants als petits relleus que a mode de caps de clau adornen profusament les filigranes.

Un altre detall que cal no ometre és els ramets de relleu que adornen el signe י׳י, i sobretot la dissemblança d'aquest ornament en les diverses làmines; car algunes no el tenen, però d'altres el tenen molt senzill (*A*, i l'inferior *D* del primer ceptre); finalment, en altres de més adornades estan les rames ja cap amunt ja cap avall, sense cap aparent raó lògica ni estètica. Per fi, no sols les làmines del signe י׳י porten ornament, sinó també la inferior de la placa *D* del primer ceptre (fig. 2).

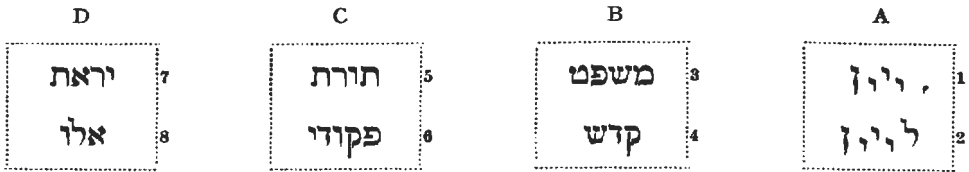
LES INSCRIPCIONS DELS ANELLS. — A fi de no prejutjar res, elles ens serviran de base per a la numeració dels ceptres, car amb el mot אמן (*amèn*) assenyalem el segon. Les primeres lletres (בכנ), en el primer, i (קמר), en el segon, ens donen fonament per a numerar les plaques, ja que hi coincideix una placa que en cada ceptre anomenarem *A*.

L'anell del primer ceptre, a l'acabament de la seva inscripció, porta un petit ram, que no es troba en el segon.

L'anell del segon ceptre no té ornaments: segons sembla, perquè la inscripció no hi deixa espai sobrer.

Fig. 3. — Orde actual de les inscripcions (çfr. fig. 2) (1)

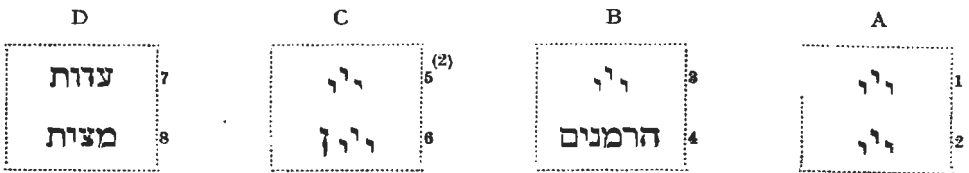
Primer pom

Anell del primer pom

בכנסת יהוד

Segon pom

Anell del segon pom

קמרטא ייצ אמן

II. — ANTERIORS ESTUDIS SOBRE AQUESTES INSCRIPCIONS

A) El primer de qui consta haver intentat explicar-les fou el reverend pare Joan Artigues, professor de llengües orientals a Madrid, l'any 1825. Suposo que el bon pare no es capficaria gaire en l'anàlisi i comparació dels diversos elements, car va donar una interpretació molt fantàstica, com podrà fàcilment capir qualsevol deixeble aplicat de primer curs d'hebreu. Heus ací la solució per ell proposta:

«La llei de Moisès és destruïda.
El bo és sant.
Aparegné Déu a Judea.
Poder i força, exaltà als Armenis.»

(1) Les inscripcions 1, 2 i 6 porten un ך aquí per a representar un signe estrany de l'original que s'assembla a aquesta lletra, per causa de la dificultat tipogràfica.

(2) La *yod* més alta de la làmina 5 del segon pom gairebé es confon amb l'ornament: per això sols es veuen amb netedat dues *yod*, i no tres, com a les altres de la seva classe.

B) L'any 1907 examinà les inscripcions *Moisès Schwab* «conservateur honoraire a la bibliothèque nationale de Paris», encarregat d'escorcollar, interpretar i publicar les inscripcions hebraiques d'Espanya.

El seu primer defecte és de no explicar totes les paraules ni tots els signes.

Ja comença donant-nos les inscripcions en un ordre distint del que tenen en els dits ceptres, que ni és el d'ara ni el de llavors. El de llavors i el d'ara són iguals, segons m'ho certifiquen des de Mallorca i jo vaig veure llavors amb els meus propis ulls. Heus ací, doncs, la manera com Schwab les presenta:

1	{	יראת	עדות	י"י	תורת
	}	אלו	מצות	י"י	פקודי
2	{		י"י	משפטי	י"י
	}		קדש	הרמנים	י"י

El més notable és que res no ens diu de les raons que el mogueren a capgirar l'ordre d'unes inscripcions i ometre'n d'altres.

Afirma que les més d'aquestes paraules són les mateixes amb què en el salm XIX (hebreu), v. 8-10, es designa la *Uei* de Moisès. Diu veritat, i, segons demostraré després, aquesta veritat ens donarà la clau per a la solució, emperò d'una manera i en un ordre diferents dels que Schwab es valgué, sense que arribés a una lectura total i definitiva.

Interpreta el vocable קמרטא «Camerta», o «Camerata», o «Camerota», i afegeix que a la regió meridional d'Itàlia existí una ciutat anomenada «Camerota».

A més a més tradueix l'abreviatura י"י per «puisse Dieu le (la) préserver!» (= Deu el guardi.); אמן (= Amén); בכנסת יהוד (= Dans l'assemblée de Judée); אלו הרמנים קדש (= Ces grenades sont saintes).

Que en aquesta interpretació hom troba elements vertaders, no cal dubtar-ho; però qui pari compte en l'ordre que els disposa Schwab, veurà fàcilment que aquesta traducció, tal i com ens la presenta, ni explica la disposició que ell ha donat a les plaques, ni tots els signes, ni l'ordre que estan disposades les plaques en els mateixos ceptres.

Llàstima que aquest senyor, qui, per altra part, no perd ocasió de ridiculitzar les coses d'Espanya, mostri tan poca exactitud en una inscripció on s'allarga tant, car amb això fa sospitar realment que en el seu estudi de les altres inscripcions hebraiques espanyoles no haurà estat ni més curós ni més afortunat.

C) Pocs anys fa, després de 1908, que estudiaren aquestes inscrip-

cions alguns deixebles del Seminari Conciliar de Mallorca per a veure si almenys podrien trobar raons per a la interpretació de Schwab. Tampoc va satisfer-los, i rebutjaren l'ordre arbitrari en què aquell les disposa i, més cautelosos, determinaren no donar una solució total, i s'accontentaren de fer les següents indicacions:

1. קדש ha d'ésser קִדְּשׁ (= santedat) o קִדְּשׁ (= santuari; sant, -a).
2. El signe י י sembla ésser abreviatura de la lletra ש . Aquesta, al seu torn, ho seria de שְׁדֵי (= omnipotent).
3. El signe ך potser que sigui també una abreviatura. En l'escriptura rabínica és freqüent l'ús de ך en lloc אל , i ך no és molt distint de ך . Per consegüent, podria tal volta llegir-se אלך (= Déu).
4. אלך probablement s'ha de llegir אלך (= el seu Déu), si no és que haguem de dir que אלך és una forma siríaca equivalent al אל (= Déu) hebreu.
5. צ és abreviació d'una coneguda eulogia : «Déu (et) protegeixi».
6. אמן , sobretot quan ve darrera d'una eulogia, sembla ésser אמן , (= amén).

Segons el meu entendre, la primera i la darrera afirmació són vertaderes. La primera, no obstant, té quelcom de vaguetat i és incompleta, com es veurà més endavant.

La segona, tercera i quarta no em semblen admissibles, car י י és abreviació de יהוה , usada ja a l'Edad Mitjana pels jueus en lloc de l'antiga יה , com està reconegut en epigrafia semítica. Encara més : si י י de la nostra inscripció hagués de llegir-se שְׁדֵי , i ך interpretar-se אל , tindriem la forma inusitada אל שְׁדֵי , a la placa A del pom n.º 1, sense exemple en hebreu, en lloc de la אל שְׁדֵי , que hom troba tot sovint.

La xifra צ és realment abreviatura, com ho donen entenent els dos punts, i ho confirma el fet de tenir el צ forma inicial (o interior) i no final.

La interpretació del אלך no sembla acceptable, segons es veurà quan exposarem la solució definitiva.

III. -- ÚNICA SOLUCIÓ SATISFACTÒRIA

Ja al començ de 1908, el molt il·lustre senyor Bartomeu Pascual, canonge lectoral, llavors secretari de cambra de l'il·lustríssim senyor Bisbe Campins, tingué l'amabilitat de fer-me conèixer aquesta inscripció. Era jo aleshores novençà en llengua hebraica, per la qual cosa no em fou possible resoldre totes les dificultats amb què ensopgava. Amb tot i això, vaig

procurar complaure al dit senyor, i li vaig fer avinent l'estat exacte de les inscripcions, i els significats que em semblaren més verosímils. Aquella exposició incompleta i provisòria, més apreciada del que es mereixia, es conserva encara avui dins l'arxiu de la Seu. Prop de catorze anys més tard, circumstàncies que no és del cas retraure ací, em mogueren a ocupar-me de bell nou en els famosos bordons mallorquins, i avui tinc el gust de poder oferir al públic una solució que em sembla definitiva, acompanyada del raciocini que va portar-me al desitjat aclariment.

Vaig començar tenint molt en compte l'ordre amb què estan dispostes actualment les plaques en cada pom, i, a més, vaig adonar-me que cada placa, és a dir, cada parell d'inscripcions parcials, forma una peça separable de tot la resta del pom corresponent, assegurada amb uns clauets. Així, doncs, va semblar-me possible que les plaques haguessin estat alguna vegada trasmutades de lloc, v. gr. per a netejar-les, amb la qual cosa llur disposició d'avui *podria no ésser* la primitiva. Però havien realment estat dislocades? I si ho varen ser, quina seria llur primitiva col·locació? No seria ella la clau per a desxifrar tots aquets enigmes?

Examinant de més a prop les paraules, trobí una raó positiva per a creure que l'ordre estava realment alterat. Els mots פקודי, עדות, תורת, מצות, מוצות, מראת, משפטי, וראת, són precisament els mateixos amb què en el salm XIX, v. 8-10, es designa la Llei o Pentateuc de Moisès. Vaig començar, doncs, fent una hipòtesi: *Aquestes paraules són una cita, qui sap si abreujada, d'aquells versicles del salm XIX.* Això suposat, no hem de pensar que l'artífex d'aquests bordons hagi volgut fer la cita trastornant l'ordre de les paraules, car les hagué de posar tal i com es troben en el salm. Però ara estan en un ordre diferent. Per consegüent les plaques foren més tard dislocades i desordenades.

Aquest raciocini resolvia les dues primeres preguntes; qui sap si resol-dria també la tercera? Però al capdavall valia tant com valgués la hipò-tesi d'on sortia.

Convé, doncs, discutir la hipòtesi. És a dir: Aquestes paraules no podrien explicar-se d'altra manera, i no com a una cita del salm? Aqueixa cita expli-caria tot el que en la inscripció resta per a explicar? Respondrem per parts.

1.ª Cap hipòtesi, llevat de la damunt dita, pot donar a la inscripció un sentit raonable.

La raó és perquè, excluïda la hipòtesi d'ésser aquests mots una cita del salm, qualsevol altra hipòtesi ha d'estar enclosa en algun dels casos següents, i aleshores tenim tals traduccions, que si unes són absurdes, les altres encara més.

a) O les dites làmines han de fer sentit complet *cadascuna separa-dament*;

b) O bé l'han de fer *juntant-se entre elles les dues làmines* d'una mateixa placa;

c) O bé *juntant-se entre elles les inscripcions de dues o més plaques*.

Doncs bé : en cap d'aquests casos fan les inscripcions sentit raonable si excluïm que siguin una cita del salm XIX.

a) *Les làmines no fan sentit complet cadascuna separatament*.

La traducció seria aleshores la dels quadres següents:

Pom primer

D	C	B	A
LES SEVES DECISIONS o, també: LA MEVA DECISIÓ o, també: DECISIÓ DE	JAHWÉH	TEMOR DE (2)	LLEIS (?) (1) o, també: LLEI DE
SANT o, també : SANTE DAT o, també : SANTUARI	PER A JAHWÉH o, també: A JAHWÉH o, també: DE JAHWÉH	HEUS ACÍ o, també: EL SEU DÉU o, també: EL SEU HEROI o, també : AQUESTS o AQUESTES.	EL(S) MEU(S) ORDENAMENT(S) o, també: ORDENAMENTS DE (3)

Pom segon

D	C	B	A
TESTIMONI o, també: TESTIMONI DE	JAHWÉH	JAHWÉH	JAHWÉH
PRECEPTE DE o, també: PRECEPTES o, també: PRECEPTES DE	JAHWÉH	LES MAGRANES	JAHWÉH

(1) תּוֹרָה es troba a la Bíblia masorètica seixanta cinc vegades com *estat constructe* del singular, i una sola (Isaias, xxiv, 5) com *estat absolut* del plural en escriptura *defectiva* en comptes de תּוֹרוֹת.

(2) יְרֵמָה, sense plural a la Bíblia, *sols pot ésser estat constructe* del número singular; per consegüent es resisteix, com tot *estat constructe*, a fer per ell sol sentit complet.

(3) פְּקוּדֵי es troba a la Bíblia masorètica solament dues vegades, i totes dues com *estat constructe* del plural.

Convé advertir que *totes* aquestes paraules poden ésser estats *constructes* (תורת, יְדוּת, עֲדוּת, פְּקוּדֵי, מִצְוֹת, יְרֵאָת, מִשְׁפָּטֵי). El nom de *Jahwéh* es repeteix tantes de vegades, que molt probablement aquestes paraules són estats constructes, *el complement* de les quals, el mateix que en el salm, és *Jahwéh*. En aquest cas ja tot seguit seria evident que una de les plaques que porten el nom de *Jahwéh* estaria fora del seu lloc. Tot això diu en favor de la hipòtesi de la cita. En canvi *no totes* les esmentades paraules poden ésser *estats absoluts*, la qual cosa fóra indispensable perquè cada una *separadament* pogués fer sentit complet.

b) *Tampoc tenen sentit complet totes les làmines, si s'ajusten entre elles les dues de cada placa.*

Llavors la traducció seria la següent:

«DECISIONS DE SANTEDAT» o bé «LA MEVA (LES MEVES) DECISIO(NS)

{ [ÉS] «SANTA (SANTES)».
{ [SÓN] «SANTEDAT».

«JAHWÉH A JAHWÉH» (!) o bé «JAHWÉH PER A JAHWÉH» (!).

«TEMOR DEL SEU DÉU» o bé «TEMOR D'AQUESTS» (!) «TEMOR D'AQUESTES» (!).

«TEMOR DEL SEU HEROI» o bé «TEMOR D'HEUS ACÍ» (!!).

«LLEI DEL(S) MEU(S) ORDENAMENT(S)».

«JAHWÉH, JAHWÉH» (!?).

«TESTIMONI DE PRECEPT(S)».

«JAHWÉH, JAHWÉH» (!?).

«JAHWÉH LES MAGRANES» (!!).

Així, doncs, amb relació a Déu diria unes vegades *el meu*, i altres *el seu*. Les senyals (!) o (?) indiquen les plaques que presenten un sentit menys satisfactori.

c) *Les inscripcions, si no es canvien de lloc, no tenen sentit satisfactori, baldament s'ajustin entre elles les làmines de diverses plaques.*

Proposaré la traducció que resulta si confegim entre elles totes les paraules que es troben en una mateixa ratlla horitzontal. I amb això quedarà derrocada la més probable de les diverses combinacions que podrien fer-se dintre els termes d'aquesta tercera hipòtesi. La manca de raó d'altres combinacions parcials restarà ben palesa per al qui tindrà la paciència de comparar-les amb aquesta traducció total:

«Decisions de la llei del temor de Jahwéh» (?).

«Santedat dels ordenaments del seu Déu a Jahwéh» (!).

«Jahwéh Jahwéh testimoni de Jahwéh» (!).

«Les magranes Jahwéh (1), preceptes de Jahwéh» (!).

(1) «Jahwéh» en aquest indret no pot ésser més que nominatiu, i de cap manera genitiu: és a dir, que רַב־מִנִּים és absolut, i de cap manera pot considerar-se com a constructe.

Qualsevol veu que semblants traduccions són completament inverosímils i sense sentit, i positivament dignes d'ésser rebutjades.

2.ª En canvi la nostra hipòtesi que aquestes paraules són una cita (potser abreujada) dels versicles 8-10 del salm XIX, i que, per consegüent, les plaques estan avui en un ordre distint del que tingueren primitivament, **deixa resoltos tots els problemes d'aquesta inscripció.**

1. En cada una de les plaques I C i II D hom llegeix dos dels mots amb què l'esmentat salm designa la Llei de Moisès. Aquests noms encara avui estan col·locats en tal disposició, que coincideix amb la del salm, car en aquest llegim:

יהוה נאמנה מחנימת פתי	עדות	יהיה תמימה משיבת נפש	תורת
יהוה ברה מאירת עינים	מצות	יהוה ישרים משמהו-לב	פקודי
	II D		I C

Les ratlles puntejades indiquen la coincidència de les plaques I C i II D amb el text del salm XIX. La placa I C conté la primera paraula de cada primer hemistiqui; la placa II D la primera de cada segon hemistiqui. Per consegüent, aquestes plaques estarien primitivament dispostes de tal mode, que fossin còmodament llegidores, primer les dues paraules superiors i després les dues inferiors.

2. El signe יי és una coneguda abreviatura del nom de Jahwéh יהוה. En el salm XIX, vv. 8-10, hom troba aquesta paraula una vegada després de cada nom de la Llei. A més, l'actual repartició d'aquest signe יי, tan-tes vegades repetit, no té cap fonament lògic o estètic.

a) Li manca raó estètica d'ésser, car aquestes abreviatures estan distribuïdes sense cap principi eurítmic. Tan evident és això a qualsevol que examini les figs. 2 i 3, que puc ben estalviar-me el treball d'exposar ací al llegidor les setze combinacions úniques possibles en l'actual disposició (1). Cap d'elles ens donaria un principi eurítmic de l'actual disposició dels signes יי, car hom deu notar que un dels poms té una sola placa que porti el tal signe, mentre l'altre el porta en dues i mitja (vegeu la fig. 3).

b) Li manca lògica raó d'ésser. Perquè si aquestes paraules pertanyen a la cita del salm, la cita demana que estiguin dispostes de diversa manera; i si no hi pertanyen, la interrompen a cada pas molt inoportunament.

Finalment, farà observar que les plaques que porten el nom diví, no

(1) La lectura pot absolutament començar-se per qualsevol de les plaques d'un pom; amb això tenim quatre figures possibles de la mateixa; cadascuna d'aquestes figures pot comparar-se amb alguna de les quatre de l'altre pom; les combinacions possibles són, doncs, setze (4 per 4). No n'hi ha una tan sols que ens ofereixi un aspecte, o, si es vol, un albir apreciable d'eurítmia, simetria, dissimetria estètica, etc.

en porten cap de la Llei, i viceversa : ço que és indispensable en el cas que la meua hipòtesi sigui la vertadera.

Si, doncs, s'admet aquesta, consegüentment s'haurà de dir, també, que de les vuit plaques quatre devien estar de primer col·locades en aquesta forma:

4	3	2	1	
י'י	עדות	י'י	תורת	a
י'י	מצות	י'י	פקודי	b

car aquesta és la disposició necessària perquè coincideixin amb el salm. (Vegeu el que hom ha dit més amunt en el n.º 1, plana 11.)

.....	יהוה	עדות	יהוה	תורת	vers. 8.
.....	יהוה	מצות	יהוה	פקודי	vers. 9.

Així, doncs, l'ordre en què cal llegir les dites plaques és : 1a, 2a, 3a, 4a, 1b, 2b, 3b i 4b.

D'aquesta manera 1) la cita resulta molt més correcta, car del contrari els *constructes* queden en l'aire en llur sentit sincategoremàtic sense completar. En canvi, així, cada un porta el seu *complement*, ço és יהוה, en estat *absolut*, amb el qual el constructe constitueix un sol terme lògic; 2) així també resta explicat el per què sovinteja tant el venerable nom diví en aquesta inscripció; cosa que del contrari seria inexplicable.

3. *En la meua hipòtesi queda, a més, resolta una altra qüestió : Per què aquests noms divins es troben de DOS EN DOS en dues plaques, mentre en altres dues sols hi són D'UN EN UN? Veus ací la resposta. Si prenem com a norma per a distribuir les plaques la que es desprèn del que hom ha dit en els n.º 1 i 2, ço és, que es llegeixin primer les inscripcions superiors d'un pom i després les inferiors, resulta que les quatre úniques paraules restants del salm han de llegir-se en una sola ratlla d'aquesta manera:*

4	3	2	1
י'י	משפטי	י'י	יראת

car aquesta és llur disposició en el salm:

v. 10. יראת יהוה טהורה עמדת לעד משפטי יהוה אמת צדקי יחדו

D'on resulta que els dos darrers י״י de la cita han d'estar en distintes plaques.

4. D'aquí ens resulta encara una nova conseqüència, certament molt oportuna : l'explicació de les altres paraules no pertanyents a aquesta cita del salm. Car, segons el que hom ha dit abans, s'ha de començar a llegir el segon pom per la paraula יראת, a continuació de la qual ha de venir un י״י; llavors hom ha de posar-hi משפטי, i, darrerament, l'altre י״י; i així tindrem la col·locació que segueix:

י״י	משפטי	י״י	יראת
?	קדש	?	אלו

Resta, doncs, l'esbrinar on haurà de col·locar-se ל י״י (= לַיהוָה = a Jahwéh) i חרמנים.

A les joies litúrgiques i a la llengua ritual dels jueus hom troba la fórmula de consagració קֹדֶשׁ לַיהוָה (= Jehovae sacrum = consagrat a Jahwéh). (1) Vegeu, per exemple, Ex. xxviii, 36, i xxxix, 29. Tot mena a la persuasió que l'ordre primitiu d'aquestes paraules que estem esbrinant hagué d'ésser : ל י״י קדש ל י״י que significa : *Heus ací (o aquestes [són]) les magranes consagrades a Jahwéh.*

En hebreu rabínic la paraula אֵלֹהִים vol dir *aquests, aquestes*, i אֵלֹהִים significa *heus ací*. (Cf. JACOB LÉVY, *Neuhebraisches und chaldaisches Wörterbuch über die Talmudim und Misdraschim*, Leipzig, Brockhaus, 1876.)

הַחֲרָמִים (= les magranes; cf. en català *els poms*) són un ornament molt conegut dins l'art religiós dels jueus. Vegeu III Reg., vii, 18-20; II Par., iii, 16-17; vi, 13; Jer., iii, 22-23; cf. VIGOUROUX, *Dictionnaire de la Bible*, iii, pàg. 341 i seg.

(1) Aquesta fórmula s'esdevé vint-i-tres vegades en la Bíblia masorètica; s'aplica al des-cans sabàtic; a la llauna d'or posada damunt la tiara del súmmum sacerdot; a l'altar del timiana; a la víctima pacífica; als fruits dels arbres del quart any; a l'animal, o casa, o camp, o preu del camp que algú hagués ofert a Déu en prometença; als delmes, Nazarens, primícies oblacions, sacrificis; a l'or o argent, o vasos de bronze i de ferro de Jericó tot just conquistada; als israelites que pujaren amb Esdras a Babilònia; al dia en què Esdras va llegir públicament la Llei davant el poble; a les negociacions i mercaderies de Tir; a Israel i les seves primícies; a l'àrea de la ciutat que s'edificà dedicada a Déu; al que està damunt del fre dels cavalls; a tota mena de testos o vaixel·la de Jerusalem.

5. *Restablert així l'ordre de les plaques, ens dona llum sobre el signe } ,* car en el text del salm no hi ha res que pugui verosímilment representar-se amb aquest signe : tant i més que ell està posat també darrera d'altres paraules que no pertanyen al salm, com és ara darrera de la fórmula de consagració *קָדֵשׁ לַיהוָה*. Si ens fixem en la inscripció restituïda així al seu primitiu aspecte, notarem tot d'una que el signe } es troba *a la fi* de la cita i *a la fi* de la fórmula de consagració. En el pom n.º 1 aquest signe pot col·locar-se *a la fi* de la inscripció total; del contrari, sobretot donat el paral·lelisme dels versicles del salm, no s'explicaria per què hauria d'estar darrera del primer i del tercer parell d'hemistiquis i no darrera del segon parell. No serà, doncs, l'esmentat signe un senyal d'interpunció, alguna cosa així com un sof-pasuk (:)?.

Després de totes les consideracions precedents no em sembla pas possible que hom pugui negar ésser aquesta conclusió d'una evidència objectiva.

6. Resta, doncs, tan solament estudiar les inscripcions dels dos colls o goles. Del que hom ha dit fins ací resulta que entre un i altre pom hi ha una íntima relació, puix que en el segon termina la cita començada en el primer. El mateix sembla que s'esdevé en les dues goles; i com sigui que la fórmula *אָמֵן* acostuma a ésser mot final, veus ací que em veig necessitat de llegir-les en aquest ordre:

«En la sinagoga de Judà

<i>Camerota (?) . Jahwéh</i>	{	ma? ta? sa?	}	<i>roca. Amén.»</i>
------------------------------	---	-------------------	---	---------------------

פְּנִיטָה és estat constructe del singular del neohebraïsme *פְּנִיטָה* (= sinagoga). *יָצַ* és la coneguda abreviació d'una cèlebre benedicció i pregària bíblica : *יְהוָה צוּר (י)* (= *Jahwéh és la [meva] roca [fortalesa]* o bé *Jahwéh sia la [meva] roca*). Compareu això amb el *Dominus firmamentum meum* en el text hebreu del salm XVIII, 4, i en el llibre II de Samuel, XXII, 3.

קַמְרָטָא amb tota evidència no té cap caient de vocable hebreu (vegeu els diccionaris hebraics i neohebraics). Bé ho mostra prou el fet de tenir quatre consonants que, dins la posició que ocupen, no podrien ser més que *radicals*, si fos hebreu el vocable. Per això hom hi ha de reconèixer un nom estranger. Probablement és el nom del poble o casa on residia aquella sinagoga, o tal volta el de la generosa persona que faria present d'aquests litúrgics *רַמְבַּנִּים*, o qui sap si és el de l'argenter que va treballar-los, a qui

la pietat o l'interès hauria mogut a gravar el seu nom en aquest seu artefacte que havia de consagrar-se a Déu (1).

יהוד (neohebraic = Judea, Judà).

* * *

Hora és ja de recollir, en una ullada sintètica, el fruit de les nostres investigacions:

a) *L'orde primitiu* d'aquestes plaques, canviada ja en tesi la hipòtesi en virtut de la precedent discussió, fou el següent:

A un dels poms:

יִי	עדות	יִי	תורת
יִיִן	מצית	יִי	פקודי
בכנסת יהוד			

A l'altre pom:

יִיִן	משפטי	יִי	יראת
לִיִן	קדש	הרמנים	אלו
קמרטא יצ אמן			

(1) La kof ק potser representi el mallorquí *Ca* (< casa). Ens falten les *matres lectionis*, fora de la darrera, que pot ésser *a, e, o*; per això no puc precisar el nom propi. Seria, tal volta, *Ca Marta*? En aquest cas, no havia hom d'esperar *Ca Na Maria*? Possible és, però no probable, que *Ca Na Maria*, ja que la *a* de *Na* sona com un xevà, es contragués hebraicament i es pronunciés *Ca N' Mária*, i més tard *Cam-mária*, segons la coneguda assimilació hebrea del ׀ quiescent. Millor ens vindria un nom propi masculí, com seria *Ca'n Maroto*, *Ca'n Mairata*, etc.; però no me n'acabo de fiar, per la primera *o* d'aquell i per la *i* del darrer, les quals semblen reclamar necessàriament les *matres lectionis*.

b) La inscripció, doncs, caldrà *llegir-la* de la manera següent (1):

תּוֹרַת יְהוָה עֲדוּת יְהוָה
 פְּקוּדוֹת יְהוָה מִצְוֹת יְהוָה :
 יְרֵאֵת יְהוָה מִשְׁפָּטֵי יְהוָה :
 אֱלֹהֵי הַרְמָנִים קֹדֶשׁ לַיהוָה (אלה 0)

i en els colls cal llegir:

בְּכַנְסֵת יְהוּד
 קְמַרְטָא יְהוּדָא צוּרוֹ (2) אָמֵן (?)

c) Posem ja finalment la *traducció*:

«LA LLEI DE JAHWÉH	EL TESTIMONI DE JAHWÉH
ELS ORDENAMENTS DE JAHWÉH	EL PRECEPTE DE JAHWÉH.
EL TEMOR DE JAHWÉH	LES DECISIONS DE JAHWÉH.
AQUESTES «SÓN» LES MAGRANES (3)	CONSAGRADES A JAHWÉH.

I en els anells dels colls:

«EN LA SINAGOGA DE JUDÀ

K [a] M [a] R T [a] JAHWÉH LA [SEVA] ROCA. AMÉN».
 ? ? ?

* * *

(1) La paraula יהוה no gosaven llegir-la els jueus per ésser el nom propi de Déu; en lloc seu deien אֲלֹנִי (= Senyor). Els masorettes, que es conformaven amb aquesta manera de llegir, puntuaven el tetragràmaton יהוה amb mocions corresponents a אֲלֹנִי, i resultava יהוה. Nosaltres, desentenent-nos de l'escrúpol judaïc, posem la verdadera lectura i vocalització corresponents a les consonants del text sense vocals que ens ocupa.

(2) El sufix possessiu, mentre no sapiguem la significació exacta del nom *Kmrth*, podria ser de qualsevol altre gènere i persona.

(3) En català diríem «els poms...», però els hebreus havien pres la metàfora, no de la poma, sinó de la magrana.

COROL·LARIS

1. Els poms, o almenys llurs petites esferes, d'estil bizantí, són objectes litúrgics (קָנֶשׁ לַיהוָה = dedicats a Jahwéh), és a dir, רַב־מִיִּים judaics. («Aquestes són les magranes (= els poms) CONSAGRADES A JAHWÉH»).

2. Pertanyien a una sinagoga judaica. Així hom dedueix de les paraules «En la sinagoga de Judà», sobretot si tenim en compte que estan inscrites en instruments litúrgics o dedicats a Jahwéh.

3. Com sigui que el volum del Pentateuc (= תּוֹרָה = LLEI) és l'únic que en les sinagogues judaiques s'enrotlla pels seus dos extrems, i forma així una mateixa membrana dos rotllos, cadascun d'ells al voltant d'un bastó cilíndric, i com que aquests dos bastons en llur extremitat superior solen acabar amb sengles esferes o «rimmonim» (רַב־מִיִּים), sembla que pot concluir-se legítimament que aquests poms sinagogals litúrgics, adornats precisament amb una inscripció al·lusiva a l'elogi de la LLEI de Moisès segons el text hebraic del salm XIX, al principi hagueren d'estar destinats a ésser l'acabatall dels dos bastonets o cilindres d'un volum de la Llei guardat en alguna sinagoga.

En aquest cas seria probable que els llargs pals d'avui fossin una afegidura bastant posterior a la fabricació dels poms. Les raons d'això, heus-les ací:

a) Els bastons al voltant dels quals s'enrotllen ambdós extrems del volum de la תּוֹרָה o Llei en les sinagogues, sempre han estat més curts que no pas els que tenim en el nostre cas;

b) Segons prescriu el ritual judaic del Talmud — i noteu que, llevat de la cita del salm, la resta de la inscripció és neohebraica — les vergues o cilindres entorn dels quals s'enrotllen els volums bíblics han d'ésser de fusta (no així llurs poms), prescripció vigent sobretot per al volum del Pentateuc; en canvi, en el nostre cas són d'argent.

IV. — DISCUSSIÓ ULTERIOR D'UNA DIFICULTAT SOBRE L'ORDRE DE LES LÀMINES

Després de tot, encara pot restar a l'esperit del llegidor algun motiu de dubte, car segons la descripció que havem fet dels poms, no sols les plaques, sinó encara més les làmines tenen senyals d'haver estat desmuntades, mentre que la nostra solució suposa solament un canvi d'ordre de les plaques, però no de les làmines. No debilita això el valor de la solució donada?

Estat de la qüestió. — He examinat, amb deteniment, aquesta objecció, i en el cas que fos vertadera no hi hauria més remei que cercar un altre ordre probable de les plaques o làmines. Sols un sembla haver estat l'ordre primitiu possible, si no s'admet el que havem donat, i es vol que també les llaunetes hagin estat dislocades, i és de suposar que la lectura i traducció siguin les que havem dit ja en el n.º III, i que, amb tot i això, calguin llegir primer totes les llaunetes d'una placa, i després totes les de l'altra, i així successivament. Segons això, la disposició primitiva hauria estat la següent:

I	{	מצות	פקודי	עדות	תורת
		יִי וְ	יִי	יִי	יִי
II	{	קדש	אלו	משפטי	יראת
		לִי וְ	חרמנים	יִי וְ	יִי

L'ORDRE ACTUAL de les plaques i làmines és l'indicat més amunt en la fig. 2, el qual, pres com a fonament d'aquest treball, ja quedà numerat així en la figura 3:

P o m p r i m e r

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
L. 7	L. 5	L. 3	L. 1
L. 8	L. 6	L. 4	L. 2

P o m s e g o n

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
L. 7	L. 5	L. 3	L. 1
L. 8	L. 6	L. 4	L. 2

L'ORDRE PRIMITIU de plaques i làmines, SEGONS LA SOLUCIÓ DONADA EN EL N.º III, és com segueix (les làmines es designen amb el número àrab i romà — del pom — que tenen en la fig. 3):

Pom primer

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
5 II	7 II	1 II	5 I
6 II	8 II	2 II	6 I

Pom segon

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
1 I	3 I	3 II	7 I
2 I	4 I	4 II	8 I

Compareu aquest esquema amb l'anterior, o (cosa que és millor) amb la fig. 3, i hom veurà palesament si en fou de notable la dislocació que sofriren les plaques desmuntades, en muntar-se de bell nou.

Finalment, L'ORDRE PRIMITIU, SEGONS L'OBJECCIÓ QUE TRACTEM, *seria*:

Pom primer

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
8 II	6 I	7 II	5 I
6 II	1 II	2 II	3 II

Pom segon

Placa D	Placa C	Placa B	Placa A
4 I	8 I	3 I	7 I
2 I	4 II	1 I	5 II

Comparant aquest ordre amb el que havem exposat vers la fi del n.º III, hom veurà que coincidim a determinar les plaques que hagin estat traslladades d'un pom a l'altre. I noteu que les làmines 1 i 2, 3 i 4, 7 i 8 del primer ceptre, justament les mateixes que per restablir l'ordre del salm caldria traspasar al segon, s'agafen a les plaques amb claus de cabota molt més grossa (gairebé triple) que les altres del mateix ceptre; i a les 5

i 6, 7 i 8 del segon (precisament quatre de les sis que tenen de passar al primer) els esdevé el mateix (1). Doncs totes aquestes raons són a favor del trasllat de les plaques; no exigeixen el de les làmines, i per elles soles no decideixen la qüestió en favor meu ni en favor de l'objecció.

RESPOSTA A LA DIFICULTAT. — I. Convé advertir : a) que *la interpretació trobada persevera idèntica* en ambdós casos; b) que al mateix temps *era molt més inversemblant trobar-la tenint compte DE LES PLAQUES SOLES*, i no pas de les làmines, suposat que aquestes s'haguessin barrejat, i c) això no obstant, *la solució va trobar-se sense atendre a cada làmina en particular, sinó sols a les plaques*. Aquestes dades almenys donen molta més de probabilitat a la hipòtesi que les làmines, per respecte a la placa, estan en llur primitiva col·locació, i que, per consegüent, primer cal llegir (com havem fet) tota la inscripció superior de l'un ceptre, i llavors la inferior, després la de dalt de l'altre ceptre, i seguidament la de baix; a continuació la de l'un anell o gola, i, per fi, la de l'altre.

2. Per a demostrar, doncs, el nou projecte de reconstrucció caldria explicar o cercar noves raons que demostressin la hipòtesi que les làmines, no sols foren desclavades, sinó, també, que en ser clavades de bell nou foren posades en lloc diferent del que ocupaven abans.

L'especial coherència sintàctica de les dues paraules que així estarien juntes en una placa, no sembla que sigui més que una congruència; explicaria aquesta col·locació, però no la demana.

Ara com ara no conec un sol cas d'inscripcions hebraïques en la tal forma, ço és, que es llegeixin de dalt a baix com el xinesc. Però prescindint d'això, la coherència sintàctica queda prou respectada si es llegeixen de dreta a esquerra les quatre paraules superiors i després les quatre inferiors. A més, l'únic avantatge fóra estètic (per als entesos en la llengua hebraïca), però l'orfebre no mostrà, en aquesta inscripció, atendre gens ni mica a l'eurítmia estètica, com ho manifesten les observacions següents:

En qualsevol de les reconstruccions hom confirma el trasllat de plaques de l'un pom a l'altre. Els ornaments dels dos primers terços de la inscripció són bastant informes ells amb ells; així mateix ho són els del darrer terç, fets, segons sembla, més de pressa. L'ornament de la primera paraula de la cita del salm i el de la darrera són semblants, o fou tal volta un assaig que després es va veure que no donaria resultat per mor de les moltes paraules que entraven en unes altres làmines, i així es va ometre.

(1) La cabota del clau de la làmina n.º 7 està bastant gastada, el que la fa semblar un xic petita, i la del n.º 8 està completament esclafada.

INSTÀNCIES. — Es dirà : les làmines foren tretes del séu lloc, com consta pel malament que estan llurs clauets.

Resposta. — D'aquí no es segueix que no es tornessin a clavar segons l'ordre primitiu.

Rèplica. — Sembla, tan mateix, molta de casualitat que oblidessin l'ordre primitiu de les plaques i es recordessin del de les làmines.

Resposta. — La distància de cada forat relativament als altres i a les respectives vores de la seva làmina, no és pas igual en tots els forats i làmines. Per altra part, la placa respectiva ha de tenir sota de la làmina tants de forats com aquesta, i amb distàncies iguals. Per consegüent, cada làmina, un cop desclavada, no va poder tornar a clavar-se sinó en la seva placa i lloc primitius, mentre que les plaques, per llur manera d'unió més senzilla, mitjançant un fil metàl·lic que passa pels canonets laterals, pogueren molt bé canviar-se sense notar-s'hi res. Amb això, doncs, s'explicaria per què, malgrat haver estat desmuntades les làmines, aquestes es quedaren en la mateixa placa d'abans, amb tot i quedar les plaques en posició distinta de la primitiva.

Així i tot, encara restaria una pregunta que ja no té res a veure amb la reconstrucció de les inscripcions : Per què foren desclavades aquestes làmines? Si realment ho foren, com sembla d'un parell d'elles, hom pogué creure que, un cop tretes, totes les plaques serien de més bon desmuntar. Això és probable, si bé reconec que no és apodíctic, però de fet no lleva ni afegeix cap dada que confirmi o debiliti les solucions donades.

V. — NOTES HISTÒRIQUES QUE ACLAREIXEN LA SOLUCIÓ

La finalitat d'aquest article és purament hermenèutica, amb la qual cosa el lector m'excusarà que no entri ara en discussions profundes de caràcter històric. No obstant, sigui per a satisfer la natural curiositat de qui llegirà això, sigui també, per a corroborar les assercions fetes fins ací, no estarà de més fer algunes indicacions.

1. Els manuscrits que es conserven a l'arxiu de la seu mallorquina demostren que ja el 29 de novembre de 1634 aquests ceptres, en la forma actual de llurs pals, estaven en poder de la dita catedral, i que ja aleshores dos senyors capitulars acostumaven de portar-los en les grans solemnitats durant el cant dels versets (¶) dels responsoris en les hores menors.

2. Segons Moisès Schwab, l'estil de l'ornamentació evidencia, a qual-sevol coneixedor de l'art medieval, que aquests poms no poden haver-se fabricat abans del segle XIV. Per altra part, la història d'Espanya ens diu que el judaisme tingué el seu apogeu a la península en aquella centúria.

3. N'Anton Gaudí, el savi i eminent arquitecte del temple de la Sagrada Família de Barcelona, examinats els poms de la nostra inscripció, va declarar : 1.º Que llur estil bizantí és tal com solia ser el de l'Edat Mitjana al sur d'Europa; 2.º Que l'estil gòtic de les cresteries és molt semblant a l'estil gòtic de certes cresteries de Sant Joan dels Reis de Toledo, que són de les darreries del segle xv; que, per altra part, Toledo, en els segles xiv i xv, i part del xvi, fou un dels centres principals del judaisme espanyol, i tingué sinagogues molt florents, per la qual cosa no semblaria aventurat que els nostres «Rimmoním» haguessin estat fabricats per aquella època.

4. Els cristians reconquistaren la capital de Mallorca el 31 de desembre de 1229. No sembla pas que hi hagués allà notables relíquies de cristianisme ni de judaisme. Bandejats de l'illa els sarraïns, va ésser poblada per famílies catalanes, de les quals són descendents les actuals mallorquines en llur major part. En canvi, hom sap que en 1314, 1391 i 1414 es trobaven a Mallorca gran nombre de jueus i algunes sinagogues amb més de seixanta volums de la Sagrada Bíblia.

5. Segons això, sembla el més probable que aquests «Rimmoním», treballats en el segle xiv o en el xv, pertanyerien a la sinagoga de Palma, i que tot seguit de l'expulsió dels jueus i de la destrucció de la sinagoga se'n faria lliurament a l'autoritat eclesiàstica. Aquesta, reconeixent llur interès artístic, resoldria de fer-ne bordons de primetxer per als divinals oficis de la catedral, i, en conseqüència, els canviaria els pals primitius, sens dubte massa curts, pels d'ara, que tenen 1'70 metres de llargaria, els quals, segons la inscripció que porten al peu, foren certament treballats a Mallorca. En aquella ocasió sembla probable que hom faria aquell canvi d'ordre d'algunes plaques, que tant dificultat més endavant llur interpretació, car fou menester obrir els poms per a ficar-hi i assegurar-hi les extremitats dels bastons. Per això deuriem desclavar-se tres plaques de cada pom, les quals després (o per ignorància de l'hebreu, o per no posar-hi esment) no se sapi-gueren col·locar a la mateixa cara que havien ocupat abans.

VI. — NOTES EXEGÈTIQUES QUE CONFIRMEN LA SOLUCIÓ

A) ELS VOLUMS BÍBLICS ENTRE ELS JUEUS.

1. Sabuda és de tots la gran veneració que els jueus tingueren envers la Llei mosaica. La seva lectura i la seva observància era la principal tasca del bon israelita. Per ell l'estudi de la Llei (segons precepte rabínic) havia de tenir més importància que no pas el respecte als seus pares o l'amor als seus parents. El savi Hil·lel, deia : «Aquell qui ignora la Llei no pot ésser piatós»; i un altre, afirmava que «Baldament s'enfonzés el santuari havien

d'enviar-se els nois a l'escola perquè aprenguessin la Llei». Una interpretació extremadament literal del *Deuteronomi* (VI, 6-9) donà origen a les filactèries per al front i els braços, i a les «Mezuzes» amb què hom adornava les portes de les cases.

2. *Tots els dissabtes hom llegia solemnement la Llei en les sinagogues.* Estant tothom dret, les mans plegades davant el pit, i amb el cap acotat envers Jerusalem i el Sancta Sanctorum, es deia l'oració del matí «Chemoné-Esré». Contestat per tots el darrer «Amén», el cap de la sinagoga obria l'armari on estaven desats els volums o rotllos de la Bíblia. En obrir deia: «I quan l'arca de l'aliança es posà en moviment, digué Moisès : Aixeca't, o Eternal; siguin desfets els teus enemics, i a la teva presència siguin dispersats els teus adversaris. Car la Llei ve de Déu, i la paraula de Déu ve de Jerusalem.»

En treure el llibre diu : «Lloat sigui el qui en la seva santedat donà la seva Llei a Israel.»

Segueix una breu oració, finida la qual, el cap de la sinagoga pren el volum, l'aixeca en l'aire, i tot movent-lo d'un costat a l'altre, de manera que sonin les seves campanetes (1), fa senyal que es dona començ a la lectura de la Llei.

Llavors diu amb veu alta:

«Escolta, Israel : l'Eternal és el teu Déu, l'Eternal és ell sol.

El nostre Déu és ell sol.

El nostre Déu és sant.

Alabeu amb mi a l'Eternal.

Exalcem tots plegats la seva glòria.»

A aquestes frases contesta el poble amb versicles del Salteri.

És col·locat solemnement el volum a la trona, i el qui presideix diu una breu oració.

A cada assemblea el president assenyala set lectors (*Gittin*, v., 8). Cada un d'ells ha d'observar les cerimònies que exposo a continuació.

El lector puja a la trona, pren el volum i cerca el punt on ha de començar la lectura. Llavors diu amb veu alta : «Lloat sigui l'Eternal, lloat sigui per sempre! Lloat sigues tu, o Eternal, qui ens has donada la Llei». Tots els presents contesten : «Amén».

Segueix la lectura, i, tot just acabada, diu el lector : «Lloat siguis, o Déu etern, qui ens has donada la Llei, la Llei de la veritat, i has plantada en mig de nosaltres la vida eterna. Lloat siguis, o Eternal, qui ens has donada la Llei.»

(1) També hom veu uns cascavells a les fotografies dels nostres «Rimmoním», sens dubte destinats a aquesta mateixa finalitat.

Terminades les set lectures és adorat el volum de la Llei. Un ministre l'enrotlla de bell nou i l'aixeca en l'aire. Tots els fidels acoten el cap i diuen : «Heus ací la Llei que Moisès va donar als fills d'Israel per manament de Déu. Ella és un arbre de vida per a tots els qui s'hi atansen. Benaurat aquell qui reposa a la seva ombra Els seus camins són plasents, els seus viaranyos són agradosos; a la seva dreta hi ha la vida, i a la seva esquerra, honor i riqueses.»

Acabades, d'aquesta manera, les cerimònies de la lectura de la Llei, hom procedeix a la dels altres llibres sagrats.

3. *Encara avui aquests llibres sinagogs tenen la forma de volums o rotllos.* Cada un dels dos extrems de la llarga faixa de paper que conté escrita la Llei s'enrotlla al voltant de sengles bastonets de fusta, anomenats *arbres de vida*. Cada bastó té dos extrems visibles fora l'enrotllat : l'inferior serveix per a sostenir el volum amb la mà; el superior serveix d'ornament, i termina amb una o diverses esferes que representen el fruit de la magrana, símbol de vida i de fecunditat. Els altres llibres sagrats s'enrotllen per un sol de llurs extrems, i al voltant d'un sol bastó (1).

B) LES DISTINTES PARTS DEL VOLUM DE LA LLEI EN LA SAGRADA ESCRITURA.

1. Sobre la forma que tenen de *volum* o rotllo ens il·lustren alguns passatges de la Bíblia, per ex. : Jer., xxxvi, 2, 23; Isaïes, xxxiv, 4; Ezequiel, ii, 9; Zacarias, v, 1; i a aquesta finalitat solen també citar-se I Timot., vi, 13, i Apoc., v, 1, i vi, 14.

Ací mereixen especial atenció el salm XL, v. 8, i Lluc., iv, 16-20.

Salm. XL, v. 8. — Segons el text hebreu masorètic, diu : «En el *volum* del llibre està escrit de mi...» El grec dels setanta diu : «Εν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ...». Sant Pau cita aquest text segons els setanta. Els exegetes que rebutgen aquesta lectura dels setanta presenten com a argument el fet de no conèixer-se cap volum que tingui inscripcions en els poms dels seus bastonets. Aquesta raó, no la debilitaria el fet d'aqueixos poms de la catedral mallorquina, la inscripció dels quals ha estat objecte del present article? Ja Moisès Schwab féu remarcar que aqueixos poms eren dignes de notar-se, car si fossin veritables «Rimmoním» del volum de la Llei, serien l'*únic* exemplar d'aquesta mena que es coneixeria amb certesa, així dels temps antics com dels moderns.

Referent a aquest particular, en el Museu Bíblic del Seminari Conciliar de Palma de Mallorca hom troba una nota exegetica que acompanya el facsimil dels «Rimmo-

(1) Per aquestes i semblants notícies vegeu la *Jewish Encyclopedia*, així com, també, GINSBURG ET EBERSHEIM, *L'Israélite de la naissance a la mort*, Genève, Ch. Eggimann et Cie., 1896.

nim» mallorquins fet amb guix, i que sosté el volum o rotllo de la Llei allí existent. La nota explicatòria diu així:

NOTA EXEGÈTICA IN PSALMUM XXXIX, V. 8

הַרְבָּמִים = *καρπίδες* = capita voluminis scripta quae exhibebantur, sunt unicum exemplar scriptum hucusque cognitum; et singulariter explicare, illustrare et confirmare videntur lectionem LXX et Vulgatae differentem ab hodierno textu hebraico.

Textus Septuaginta. — Ἐν καρπίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ

Textus Vulgatae. — In capite (id est in sphaera terminante virgam) libri (id est voluminis) scriptum est de me...

Textus hebraicus. — הַרְבָּמִים בְּמַגְלֵי־סֵפֶר כְּתוּב עָלָיו

Igitur LXX et Vulg. videntur supponere alium textum ab hebraico hodierno, atque consuetudinem scribendi in capitibus deperditam et in praesenti exemplari servatam singularissime.

Lluc, iv, 16-20. — Nostre Senyor Jesucrist, abans de la lliçó d'Isaïes, hagué de desenrotllar fins a trobar el punt on havia de començar-se la lectura d'aquell dia : «et ut *revolvit* librum...» La causa d'això fou que els llibres sagrats, llevat del Pentateuc, s'enrotllaven al voltant d'un sol bastó, mentre el volum de la Llei, enrotllat per les seves dues extremitats i al voltant de dos bastonets, podia quedar de tal faisó tancat, que el passatge on havia de començar-se la lectura següent es trobés sempre entremig dels dos extrems del volum.

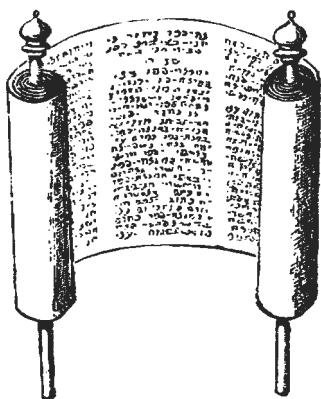

Fig. 4. — Volum de la Llei

Fig. 5. — Volum d'Isaïes

2. Sobre les *campanetes*, vegeu l'*Èxode*, xxviii, 33-34, i xxxix, 23-24, segons el qual els vestits del súmmum sacerdot estaven adornats alternadament amb campanetes i magranes artificials (vegeu JOSEFUS, *Antiq.*, III,

7, 7, Edició Niese, 1), i tingueu present allò que hom ha dit sobre les campanetes del volum de la Llei entre les cerimònies sinagogals, i féu comparança de tot això amb els cascavells que pengen dels «Rimmoním» de la catedral mallorquina, com pot veure el llegidor a les adjuntes fotografies.

3. Pel que respecta als «Rimmoním» mateixos (רַמְּוֹנִים = malograna = magranes) com element ornamental en l'art religiós judaic, no serà mancat d'interès remetre el llegidor a les dues centes magranes esculpides a les columnes que estaven a l'entrada del Sancta. (III Reg., VII, 18-20; II Par., III, 16-17, VI, 13. Cf. VIGOUROUX, *Dictionnaire de la Bible*, III, 341 i seg.)

L'Eclesiàstic, XLV, v. 10, segons la versió grega, diu : ῥοῖσσοις χρυσοῖς (= malogranatis aureis). *La Vulgata* tradueix *tintinnabula*. El text hebreu trobat el 1896 porta רַמְּוֹנִים (= malogranata).

Aquests apuntaments històrico-exegètics podrien ampliar-se molt més, però això ja pertocaria més aviat als exegetes i als pràctics en orfebreria. No obstant, en aquest article havíem de comptar amb llur vot, encara que no fos sinó sumàriament, ja que serveixen molt bé per a *confirmar la solució* que he procurat donar als problemes de la inscripció, objecte principal del present treball.

Bona del Rhin, abril de 1925.